

DOI: [https://doi.org/10.32347/2707-501x.2025.55\(3\).168-184](https://doi.org/10.32347/2707-501x.2025.55(3).168-184)
УДК 658:330.34:69

Віктор ПАЛАГІЦЬКИЙ,

аспірант КНУБА

ORCID: 0009-0003-0661-4169

Андрій СКРИПНИК,

к.е.н., доцент, докторант КНУБА

ORCID: 0000-0002-4461-9433

Ольга СКРИПНИК,

доктор філософії з економіки

ORCID: 0000-0001-5322-1075

Київський національний університет будівництва і архітектури, м. Київ

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНОЇ ЦИКЛІЧНОСТІ НА ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Статтю присвячено комплексному дослідженню впливу економічної циклічності на процес формування та забезпечення економічної безпеки будівельних підприємств через призму факторів їх функціонування. У роботі визначено специфічні особливості будівельної галузі як проциклічного сектору національної економіки, що характеризується високою капіталомісткістю та тривалим виробничим циклом. Обґрунтовано методологічну доцільність поділу факторів функціонування підприємств на екзогенні (зовнішні макро- та мезоумови) та ендогенні (внутрішні ресурси та управлінські рішення), а також розкрито механізм їхнього впливу на стан економічної безпеки.

Авторами розроблено матрицю взаємозв'язку екзогенних чинників із фазами економічного циклу, що дозволило довести необхідність впровадження антициклічного управління. Такий підхід передбачає проактивне формування фінансових та ресурсних резервів у період підйому та посилення адаптивності структури підприємства під час спаду. Встановлено, що зміна фаз економічного циклу (зокрема циклів Кітчана) безпосередньо визначає інтенсивність і вектор впливу факторів, що вимагає переходу до динамічної моделі управління безпекою. Доведено, що кінцевий рівень захищеності підприємства залежить не лише від масштабу зовнішніх загроз, а насамперед від ефективності управління внутрішніми детермінантами. Запропонована матриця взаємозв'язку ендогенних факторів і фаз циклу дозволяє розглядати економічну безпеку як стратегічний інструмент сталого розвитку в умовах високої турбулентності.

Ключові слова: *економічна безпека підприємства, будівельні підприємства, економічна циклічність, екзогенні фактори, ендогенні фактори, ризики, загрози, антициклічне управління.*

Постановка проблеми. Будівельна сфера є одним із найбільш циклічних секторів національного господарства. Специфіка будівельної діяльності, що характеризується високою капіталомісткістю, тривалістю виробничого циклу та залежністю від рівня доходів та економічних очікувань населення та банківського кредитного фінансування, робить підприємства будівельної галузі особливо вразливими до економічних потрясінь.

Економічна циклічність (насамперед короткострокові економічні цикли Кітчина) являє собою періодичні зміни обсягів виробництва, рівня зайнятості, цін на будівельні матеріали та нерухомість, що безпосередньо впливають на фінансову стійкість, прибутковість та сталий розвиток будівельних підприємств. Водночас в умовах повномасштабної війни циклічні кризи вітчизняної економіки подовжуються та загострюються, і тому питання підвищення рівня економічної безпеки будівельних підприємств наразі набуває особливої актуальності.

Формування цілей статті. Метою статті є теоретичне обґрунтування та подальший розвиток існуючих підходів до забезпечення економічної безпеки будівельних підприємств з урахуванням впливу економічної циклічності на екзогенні та ендогенні фактори функціонування будівельних підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання забезпечення економічної безпеки будівельних підприємств України протягом тривалого часу перебуває у фокусі уваги вітчизняних та зарубіжних вчених. Так розробці напрямів удосконалення інструментарію економічної безпеки будівельних підприємств присвячені дослідження О.Беленкової [1,2], С.Стеценка [3, 4], А.Гойка [5], Н.Болілої [6,7], Л.Гусарової [7], О.Молодід [8], у яких автори висвітлюють концептуальні засади оцінювання та підвищення рівня економічної безпеки будівельних підприємств. В свою чергу особливостям забезпечення економічної безпеки будівельних підприємств в умовах війни присвячено праці І.Епіфанової [9], О.Коби [10], С.Кочегарова [11], С.Корбут [12] тощо.

Проведений нами аналіз розглянутих вище та інших публікацій за даною тематикою показав, що хоча різноманітні теоретичні та практичні аспекти економічної безпеки будівельних підприємств загалом достатньо повно висвітлені у вітчизняних та зарубіжних працях, однак питання впливу економічної циклічності на забезпечення економічної безпеки будівельних підприємств на різних фазах циклу Кітчина системно не вивчалось, що обґрунтовує актуальність обраної теми дослідження. Розгляд даного питання, на нашу думку, доцільно првести з точки зору факторів функціонування будівельних підприємств, які з одного боку, знаходяться у прямій залежності від економічної циклічності, а з іншого - безпосередньо визначають рівень економічної безпеки будівельних підприємств.

Виклад основного матеріалу. сучасній економічній науці під **факторами функціонування** будівельних підприємств розуміють сукупність умов, параметрів та детермінант, які впливають на рівень їх ефективності, стійкості, ресурсного забезпечення та конкурентного потенціалу [13, 14, 15].

На підставі розгляду існуючих класифікацій вказаних факторів, нами було встановлено, що найбільш універсальним і методологічно обґрунтованим є поділ факторів функціонування будівельних підприємств на екзогенні та ендогенні.

Екзогенні фактори функціонування будівельних підприємств - це сукупність зовнішніх економічних, інституційних, ринкових та соціально-геополітичних умов, що мають об'єктивний характер, формуються поза межами будівельного підприємства, не підлягають його прямому управлінському впливу та визначають загальний рівень невизначеності, ризиків, обмежень і можливостей його функціонування та розвитку. Таке розуміння загалом відповідає поглядам інших дослідників [16, 9], які сходяться на думці, що зовнішнє середовище будівельного підприємства є джерелом як можливостей, так і загроз, а його нестабільність посилює ризики втрати економічної стійкості.

Перелік ключових екзогенних факторів функціонування будівельних підприємств, виділених нами на підставі узагальнення існуючих публікацій та результатів опитування представників вітчизняного будівельного бізнесу, наведено на рис. 1.

У свою чергу, ендогенні фактори функціонування будівельних підприємств у даному дослідженні трактуються нами як сукупність внутрішніх систем, ресурсів, процесів і управлінських рішень, що формуються безпосередньо в межах підприємства, перебувають під контролем його керівництва та визначають потенціал його функціонування та розвитку. Формуючись всередині будівельного підприємства, ендогенні чинники також відображають рівень його адаптивності, стійкості й здатності протидіяти негативному впливу екзогенних факторів на різних фазах економічного циклу. Тому, на нашу думку, саме внутрішні детермінанти відіграють ключову роль у забезпеченні економічної безпеки будівельних підприємств. Це пов'язано із тим, що саме вони визначають ефективність використання ресурсів та здатність підприємства адаптуватися до циклічних коливань економіки, оскільки становлять активну складову системи економічної безпеки та є об'єктом цілеспрямованого управління.

Необхідно зауважити, що будь-які фактори функціонування будівельного підприємства в той чи інший період часу можуть мати позитивний характер (наприклад, спрощення доступу до сучасних технологій, високий кадровий потенціал ринку праці), негативний характер (інфляція, дефіцит будматеріалів); або нейтральний (одночасно як позитивний так і негативний) вплив на функціонування будівельних підприємств, про що детальніше йтиметься далі. Водночас фактори

функціонування будівельного підприємства є більш широким поняттям, ніж ризики.

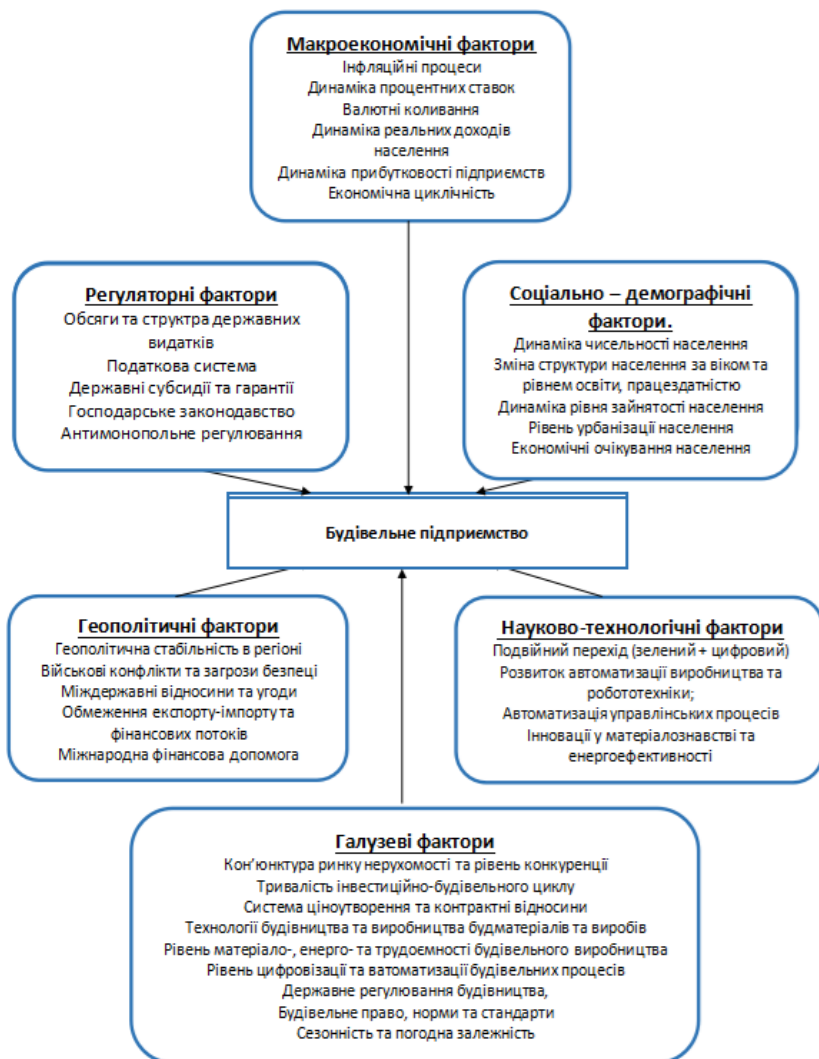

Рис. 1. Екзогенні фактори функціонування будівельних підприємств

є пов'язано із тим, що фактори включають також позитивні детермінанти розвитку, які не породжують ризики, а навпаки сприяють стійкому та ефективному функціонуванню підприємства, а також вони можуть бути нейтральними до моменту, поки їх вплив не набере вираженого негативного чи позитивного характеру.

У попередній публікації [17] нами був визначений перелік основних екзогенних факторів функціонування будівельних підприємств, до якого ввійшли фінансово-економічні, виробничо-технологічні, проектно-управлінські, кадрові та інноваційно-адаптивні чинники.

Розглядаючи вказаний перелік ендогенних факторів, на нашу думку, насамперед варто звернути увагу на їх роль у протистоянні загрозам, пов'язаним із циклічністю будівельної галузі.

Фінансово-економічні фактори охоплюють структуру капіталу будівельного підприємства, рівень його ліквідності та платоспроможності, прибутковість та забезпечення достатнього обсягу обігових коштів на всіх етапах реалізації інвестиційно-будівельних проектів.

Ключовою з фінансових характеристик будівельних підприємств (особливо девелоперів) на нашу думку є наявність значної частки власного ліквідного капіталу. Цей капітал має бути сформований у вигляді резервів на фазі піднесення, і його достатність може стати вирішальним фактором виживання підприємства на фазах рецесії та депресії, та його ринкового успіху на фазі поживлення.

Значна тривалість інвестиційно-будівельних проектів, завдяки якій вони припадають на декілька фаз економічного циклу Кітчина спричиняє особливу вразливість будівельних підприємств. Так інвестиційно-будівельні проекти, розпочаті в умовах однієї фази циклу (як правило сприятливій) часто завершуються на несприятливій фазі циклу, що у поєднанні з дискретністю грошових надходжень створює специфічні загрози для будівельних підприємств, особливо на фазах рецесії та депресії, коли доступ до фінансування обмежується, а затримки платежів від замовників стають нормою. В результаті в українській практиці це часто призводить до «заморожування» переважної більшості інвестиційно-будівельних проектів на фазах рецесії та депресії внаслідок різкого зростання витрат і падіння попиту на нерухомість, а іноді навіть до банкрутства будівельних підприємств [18]. Тому саме на фазі рецесії достатній запас ліквідності є критично необхідним для девелоперів, оскільки дозволяє їм пережити касові розриви та завершити інвестиційно-будівельні проекти в умовах відсутності нових продажів.

Не менш важливим є власний ліквідний капітал на фазі поживлення, коли девелопери з недостатнім рівнем власного капіталу не можуть вчасно розпочати нові інвестиційно-будівельні проекти через помірне зростання споживчого попиту на нерухомість та обмеження у кредитному фінансуванні, які зазвичай ще не зняті банками.

Таким чином, фінансові ресурси будівельного підприємства, сформовані у період економічного зростання, визначає його маневреність на кризових фазах економічного циклу.

Слід зазначити, що хоча, виходячи з галузевої практики, оптимальним значенням коефіцієнта поточної ліквідності є 1,5–1,7, однак цей параметр, на нашу думку, має динамічно адаптуватися залежно від економічної динаміки: у фазі підйому економіки девелопери можуть дозволити собі більшу частку позикового капіталу для забезпечення ринкової експансії, тоді як напередодні очікуваного спаду раціональним є нарощування власного капіталу та формування резервів ліквідності [19], [20].

Виробничо-технологічні фактори (що включають технічний стан основних засобів, рівень механізації та автоматизації будівельних процесів, ефективність використання основних засобів, сировини та праці) безпосередньо впливають на ефективність будівельного підприємства та його розвиток на різних фазах економічного циклу.

Циклічна природа будівельної галузі створює специфічну дилему інвестицій у виробничі потужності: ремонт та модернізація техніки вимагає значних капіталовкладень, які найбільш доступні у фазі піднесення, однак саме в цей період завантаженість наявних потужностей максимальна, що робить їх виведення із експлуатації економічно не вигідним. Натомість на фазах рецесії та депресії, коли у будівельних підприємств збільшуються обсяги будівельних робіт, їх доступ до фінансових ресурсів зазвичай обмежений, а невизначеність перспектив знижує мотивацію до капіталовкладень. Тому, на нашу думку, доцільною є превентивна модернізація виробничо-технологічної бази будівельних підприємств на фазах депресії та пожвавлення, що створює підґрунтя для збереження високих обсягів будівництва на фазах піднесення (коли оновлені основні фонди дозволяють максимізувати обсяги будівництва) та рецесії (коли підприємства з сучасним обладнанням зазвичай мають нижчу собівартість і можуть конкурувати за ціною навіть за умов падіння маржинальності).

Таким чином, ефективне управління фінансово-інвестиційними та виробничо-технологічними факторами дозволяє будівельним підприємствам не просто пережити фази рецесії та депресії, але й максимально повно скористатися ринковими можливостями, які відкриваються на фазах пожвавлення та піднесення, коли учасники ринку з більш якісними виробничими потужностями отримують конкурентну перевагу у боротьбі за перші замовлення посткризового періоду.

У свою чергу, ефективність використання виробничої бази будівельного підприємства значною мірою залежить від якості ухвалених його менеджментом проектно-управлінських рішень.

Проектно-управлінські фактори, пов'язані з плануванням, управлінням витратами та ризиками інвестиційно-будівельних проєктів, набувають для девелоперів особливого значення в умовах економічної нестабільності. Помилки на етапі планування інвестиційно-будівельних проєктів можуть під час реалізації таких проєктів призвести не лише до перевищення кошторисної вартості та зриву строків будівництва, але й до втрати фінансової стійкості та репутації девелопера загалом.

Специфіка проектного управління в будівництві для девелоперів полягає в тому, що рішення про запуск проекту приймаються на одній фазі економічного циклу Кітчина, тоді як його реалізація може охоплювати декілька фаз з принципово різними ринковими умовами. Типовою є ситуація, коли інвестиційно-будівельний проект, ініційований на фазі пожвавлення чи піднесення з оптимістичними прогнозами щодо обсягів реалізації, завершується на фазі рецесії або депресії, коли попит на нерухомість та доступ до кредитного фінансування фактично зникають, а ціни на будівельні матеріали та вироби навпаки зростають. За таких умов критичного значення для економічної безпеки девелопера набуває якість ризик-менеджменту на етапі планування проекту: розробка сценаріїв для різних економічних умов, закладання резервів на непередбачувані витрати, підтовка гнучких графіків реалізації з можливістю припинення робіт без критичних втрат.

Для підрядних будівельних підприємств проектно управління зводиться, по-перше, до формування портфелю замовлень від девелоперів (який повинен забезпечувати підрядному підприємству належну рентабельність, а також прийнятні строки та умови виконання будівельних робіт), а по-друге, до успішного залучення усіх видів ресурсів та ефективного маневрування ними для повного виконання своїх зобов'язань за усіма проектами у своєму портфелі (дотримання строків виконання будівельних робіт та забезпечення їх належної якості). Таке управління також повинно забезпечувати підрядним будівельним підприємствам наявність замовлень навіть на фазах рецесії та депресії, оскільки вони, на відміну від девелоперів, не можуть призупинити діяльність «до кращих часів» без втрати кадрового потенціалу.

Реалізація навіть найбільш продуманих управлінських рішень неможлива без відповідного кадрового забезпечення. Тому **кадрові фактори** (рівень кваліфікації та мотивації персоналу будівельного підприємства, продуктивність праці, плинність кадрів та кадровий резерв тощо) є своєрідним каталізатором ефективності всіх інших ендогенних факторів. Дефіцит кваліфікованих кадрів в будівельній галузі України (який наразі, за деякими оцінками, сягає 40% [21]) є суттєвою загрозою економічній безпеці будівельних підприємств, оскільки саме людський капітал забезпечує ухвалення та реалізацію управлінських рішень, які безпосередньо визначають результати функціонування, а також динаміку та перспективи розвитку будівельного підприємства. Саме тому в умовах циклічних коливань економіки саме наявність кваліфікованої високомотивованої команди дозволяє будівельному підприємству ідентифікувати ранні сигнали зміни фази циклу Кітчина та превентивно адаптуватись до нових економічних реалій.

Слід зазначити, що економічна циклічність істотно впливає як на людський потенціал будівельних підприємств, так на їх кадрову політику. Так на фазах рецесії та депресії ринок праці насичується висококваліфікованими фахівцями, оскільки будівельні підприємства часто змушені скорочувати персонал через брак замовлень, втрачаючи при

цьому носіїв корпоративних знань та досвіду. Натомість на фазах пожвавлення та піднесення дефіцит кваліфікованих кадрів в будівництві загострюється через високу конкуренцію за фахівців, що призводить до зростання як витрат на оплату праці, так і плинності кадрів. У таких умовах будівельні підприємства, які не зберегли та не розвивали свій кадровий потенціал на фазах рецесії та депресії будуть відчувати дефіцит кадрів. З іншої точки зору економічне зростання дає будівельним підприємствам фінансову можливість більш активно розвивати свій персонал, і таким чином, інвестиції у людський капітал на фазах пожвавлення та піднесення дозволяють їм сформувати ефективну команду із тим набором компетентностей, які будуть критично важливими для виживання підприємства на фазах рецесії та депресії.

Здатність будівельних підприємств до сталого розвитку та адаптації до зміни фаз економічного циклу визначається **інноваційно-адаптивними факторами**, до яких зокрема належать їх готовність впроваджувати нові будівельні технології та інструменти управління проектами, гнучкість їх організаційної структури та можливості маневрування ресурсами. Вказані фактори виконують інтегруючу функцію, об'єднуючи ресурсні та управлінські компоненти будівельного підприємства в єдину систему, здатну адаптуватися до динаміки економічних умов його функціонування. У сучасних умовах на фазах рецесії та депресії саме організаційна гнучкість та цифровізація дозволяють оперативно адаптувати бізнес-модель до зниження попиту та зростання собівартості будівельного виробництва.

Інноваційні фактори демонструють взаємодію з економічною циклічністю, схожу із виробничо-технологічними факторами. Так, наприклад, цифрова трансформація, з одного боку, вимагає значних інвестицій, які виправдані саме у період економічного зростання, коли в будівельного підприємства є вільні фінансові ресурси та можливість відпрацювати нові технології на зростаючому обсязі проєктів. З іншого боку, саме в період кризи цифрові інструменти дають максимальний ефект, оскільки забезпечують ефективну координацію та дозволяють оптимізувати витрати через мінімізацію втрат та швидко реагувати на зміни умов реалізації проєктів.

Адаптивність будівельних підприємств значною мірою залежить від типу їх управлінської структури. Так у період економічного спаду саме будівельні підприємства з матричними структурами та цифровими платформами управління швидше реагують на зовнішні шоки та адаптують свою діяльність до нових ринкових умов, коли ефективність стає критичнішою за обсяги реалізації. Водночас традиційні ієрархічні структури, які зазвичай успішно функціонують в стабільних ринкових умовах, часто виявляються неспроможними швидко адаптуватися до зміни фази економічного циклу Кітчана.

Таким чином, ендогенні фактори формують внутрішній потенціал економічної безпеки будівельного підприємства, який визначає його здатність не лише вижити в умовах економічного спаду, але й розвиватись та зростати у період економічного підйому. На відміну від

екзогенних факторів, що визначають зовнішні обмеження та загрози, ендегенні фактори виступають проактивним інструментарієм управління економічною безпекою, а їхня системна взаємодія створює той запас міцності, що дозволяє підприємству пройти через різні фази економічного циклу Кітчина, зберігаючи та розвиваючи свій потенціалі.

Для оцінки впливу економічної циклічності на потенціал будівельного підприємства нами був проведений аналіз впливу економічної циклічності на ендегенні фактори функціонування будівельних підприємств (Табл. 1).

Перш за все Таблиця 1 демонструє вплив динаміки макроекономічної кон'юнктури на потенціал будівельних підприємств. Так у період економічного підйому зростання ВВП стимулює інвестиційний попит у житловому, комерційному та інфраструктурному будівництві (що зокрема, спостерігалось у 2016–2019 рр., коли активізувалися проекти житлової забудови у великих містах та реалізація державних інфраструктурних програм в Україні [22]). Одночасно підвищується платоспроможність замовників і доступність банківського фінансування. Все перелічене позитивно відображається на ліквідності та рентабельності будівельних компаній. Натомість у фазах рецесії та депресії (зокрема у 2020 р. в період пандемічної кризи та особливо з 2022 р. внаслідок повномасштабної агресії РФ), скорочення капітальних інвестицій призводить до заморожування або відтермінування будівельних проектів, зростання дебіторської заборгованості та, відповідно, до зниження фінансової стійкості будівельних підприємств.

Циклічні коливання інфляції, процентних ставок і валютного курсу додатково ускладнюють будівельним підприємствам управління фінансами. Так, різке зростання інфляції та підвищення облікової ставки НБУ у 2022–2023рр. [23] призвели до суттєвого подорожання кредитних ресурсів і будматеріалів, що істотно збільшило собівартість будівництва та знизило для підрядників рентабельність довгострокових будівельних проектів, особливо тих, що реалізовувалися за фіксованими контрактними цінами. Водночас негативний вплив на підприємства галузі під час економічного спаду справляють також девальваційні процеси, оскільки переважна частка будматеріалів, обладнання та палива виробляється за кордоном або має імпорتنу складову.

Слід зазначити, що вплив макроекономічної циклічності на фінансову складову потенціалу будівельного підприємства може бути пом'якшений державою. Так в українських реаліях бюджетне фінансування та інфраструктурні програми часто виконують стабілізуючу функцію в періоди спаду. Зокрема, Програма "Велике будівництво" (2020–2022 рр.) з обсягом фінансування близько 180 млрд грн у 2021 році забезпечила стабільний попит на будівельні роботи навіть під час пандемії COVID-19 [24], а у воєнний період програма United24 та проекти ЄБРР підтримують не тільки відновлення критичної інфраструктури.

Також у сучасних умовах особливо руйнівний вплив на потенціал будівельних підприємств мають соціально-геополітичні фактори.

Таблиця 1. Вплив економічної циклічності на ендогенні фактори функціонування будівельних підприємств

Ендогенний фактор	Фаза поживлення	Фаза піднесення	Фаза рецесії	Фаза депресії	Механізм впливу
Фінансово-економічні фактори	Нарощування власного капіталу (+) Зростання ліквідності (+) Доступ до кредитів (+)	Максимальна фінансова гнучкість (+) Ризик перегріву (-) Зростання боргового навантаження (-)	Скорочення обігових коштів (-) Падіння ліквідності (-) Обмеження кредитування (-)	Критичний рівень ліквідності (-) Реструктуризація боргів (-) Мінімальні інвестиції (-)	Економічна циклічність впливає через зміну доступності фінансування та вартості капіталу. На фазах поживлення та піднесення – низькі процентні ставки, натомість на фазах рецесії та депресії – різке зростання процентних ставок та згорання кредитних програм
Виробничо-технологічні фактори	Інвестиції в оновлення основних фондів (+) Нарощування виробничих потужностей (+) Зростання рівня використання виробничих потужностей (+)	Максимальний рівень використання виробничих потужностей (+) Дефіцит будівельної техніки на ринку (-)	Низький рівень використання виробничих потужностей (-) Припинення оновлення основних фондів (-) Нестача коштів на ремонт та модернізацію основних фондів (-)	Мінімальна завантаженість / простої виробничих потужностей (-) Розпродаж основних фондів (-) Критичний рівень зносу основних фондів (-)	Економічна циклічність визначає інтенсивність використання та оновлення основних фондів. На фазах поживлення та піднесення – основні фонди зазвичай оновлюються та ефективно використовуються; на фазах рецесії та депресії – основні фонди нерідко частково заморожуються та/або розпродаються.
Проектно-управлінські фактори	Зростання кількості проектів (+) Оптимізація процесів (+) Впровадження систем (+)	Максимальна кількість проектів на різних стадіях розробки та реалізації (+) Ускладнене управління проектами внаслідок їх великої кількості (-) Нестача кадрових та технічних ресурсів для реалізації усіх проектів одночасно (-)	Скорочення портфелю проектів за рахунок часового або повного їх заморожування (-) Зростання ризиків невиконання зобов'язань перед контрагентами з відповідними юридичними наслідками (-)	Мінімум активних проектів (-) Втрата компетенцій (-) Викликання через ефективність (+)	Економічна циклічність впливає через кількість проектів, що одночасно реалізуються будівельним підприємством. На фазах поживлення та піднесення – ускладнюється управління проектами, може відчуватись нестача ресурсів та необхідність маневрування ними; на фазах рецесії та депресії – заморожування переважної більшості проектів та можливість концентрації на якості управління проектами, які залишились
Кадрові фактори	Активний найм персоналу (+) Інвестиції в навчання (+) Конкуренція за таланти (-)	Максимальна зайнятість (+) Дефіцит кадрів (-) Зростання ЗП (-)	Скорочення персоналу (-) Відтік кваліфікованих (-) Зупинка навчання (-)	Мінімальна чисельність (-) Втрата ключових фахівців (-) Неможливість залучення (+)	Економічна циклічність зумовлює коливання попиту на робочу силу. На фазах поживлення та піднесення – кадровий дефіцит і зростання ЗП, на фазах рецесії та депресії – зниження ЗП та звільнення персоналу
Інноваційно-організаційні фактори	Активне впровадження інновацій (+) Цифровізація (+) Організаційний розвиток (+)	Масштабування інновацій (+) Бюрократизація та розбухання штатів (-)	Призупинення інновацій (-) Фокус на ефективність (+) Оптимізація процесів (+)	Призупинення інновацій (-) Вивчання та розвиток через адаптивність (+) Концентрація ресурсів (+)	На фазах поживлення та піднесення – впровадження інновацій, на фазах рецесії та депресії – адаптація до змін зовнішнього середовища

(+) — позитивний вплив фактора на економічну безпеку в даній фазі циклу

(-) — негативний вплив фактора на економічну безпеку в даній фазі циклу

Повномасштабна війна суттєво змінила середовище функціонування будівельних підприємств в Україні, не тільки різко спрямувавши економіку України у фазу рецесії, але й спричинивши скорочення виробничої бази, порушення логістичних ланцюгів і практичну неможливість будівництва в багатьох регіонах.

На нашу думку, за умов воєнного стану та майбутньої післявоєнної відбудови саме науково-технологічні та інноваційні зміни можуть виступати чинником, здатним підвищити рівень економічної безпеки будівельних підприємств та, відповідно, забезпечити їх прибутковість і сталий розвиток. В українських реаліях такими інноваціями можуть бути впровадження цифрових інструментів управління проектами, BIM-технологій, автоматизованого обліку витрат, адитивного будівництва та енергоефективних матеріалів і рішень. Такі підходи дозволять зменшити залежність будівельних підприємств від коливань ресурсних ринків, підвищать прозорість витрат і гнучкість бізнес-моделей, що є критично важливим для виходу галузі з тривалої кризи.

Слід зазначити, що також Таблиця 1 відображає асиметричний вплив економічної циклічності на ендегенні фактори функціонування будівельних підприємств. Це проявляється в тому, що усі групи факторів проявляють проциклічний характер, і в той же час вони можуть бути використані для антициклічного управління будівельним підприємством.

Підсумовуючи усе вищезазначене, можна стверджувати, що негативні екзогенні (макро- та мезофактори) та ендегенні (мікрофактори) формують потенційні ризики, які у випадку їх реалізації створюють для будівельного підприємства конкретні загрози (банкрутство, неплатоспроможність, зрив проекту тощо), що впливають на рівень його економічної безпеки. У той же час позитивні фактори обох груп знижують ризики, сприяючи підвищенню економічної безпеки будівельного підприємства. У свою чергу, рівень економічної безпеки підприємства дозволяє йому певною мірою протидіяти загрозам, що у підсумку визначає результати функціонування будівельного підприємства та динаміку його розвитку.

Таким чином кінцевий результат впливу всіх екзогенних факторів на будівельне підприємство визначається його ендегенними факторами функціонування, які в одних компаніях дозволяють успішно управляти ризиками та забезпечити довгострокову прибутковість та фінансову стійкість, натомість в інших не дозволяють подолати наявні загрози, що зумовлює проблеми у функціонуванні будівельного підприємства аж до його ліквідації. Відповідно саме ендегенні фактори функціонування підприємства можна назвати факторами його економічної безпеки. А результати функціонування будівельного підприємства та динаміка його розвитку напряму залежать як від рівня та змісту загроз, так і від рівня економічної безпеки підприємства.

Запропонований вище взаємозв'язок факторів функціонування будівельного підприємства, його ризиків, загроз та складових економічної

безпеки, а також їх вплив на результати його функціонування та розвиток наведений на рис. 2.

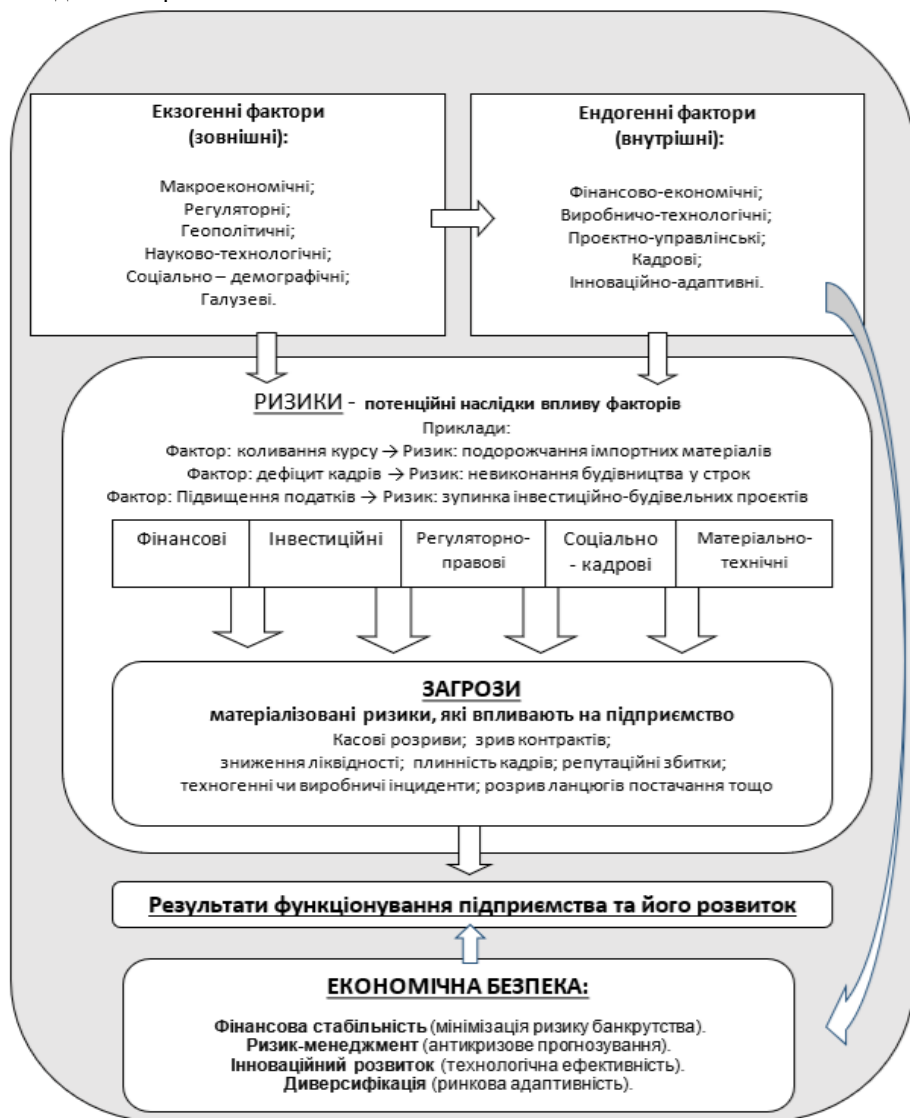

Рис 2. Формування економічної безпеки будівельного підприємства та її вплив на результати його функціонування та розвиток

Проаналізувавши взаємовплив складових, наведених на рис. 2, можна зробити висновок, що підвищення рівня загроз для будівельного підприємства при зміні фази економічного циклу з піднесення на рецесію має бути компенсоване відповідним підвищенням рівня його економічної безпеки, щоб воно могло успішно протистояти зовнішнім загрозам, що зросли. Насправді ж на фазі рецесії потенціал підприємства завжди зменшується, що зменшує його здатність протистояти загрозам і може призвести до вагомих негативних наслідків для будівельного підприємства аж до його банкруства. Критичним є той факт, що у фазах рецесії та депресії негативні прояви дають синергетичний ефект через взаємопосилення. (Рис. 3)

Рис 3. Синергетичний ефект впливу негативних чинників на будівельне підприємство на фазах рецесії.

Натомість на фазах поживлення та піднесення позитивні прояви у своїй сукупності часто дозволяють будівельним підприємствам отримувати надприбутки.

Усе перелічене підтверджує необхідність застосування антициклічного управління будівельним підприємством як парадигми забезпечення його ефективності, сталого розвитку та підтримання високого рівня його економічної безпеки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, результати функціонування будівельних підприємств в Україні формуються як результат взаємодії потенціалу підприємства до протистояння загрозам (тобто рівня його економічної безпеки) із сукупністю макроекономічних, регуляторних, соціально-демографічних, геополітичних та науково-технологічних факторів зовнішнього середовища його функціонування з урахуванням галузевої специфіки. При цьому переважна більшість екзогенних факторів функціонування будівельних підприємств прямо чи опосередковано змінюються при зміні фази економічного циклу Кітчина.

Саме економічна циклічність виступає ключовим механізмом, що визначає інтенсивність і напрям впливу екзогенних факторів, зумовлюючи необхідність застосування антициклічної парадигми управління економічною безпекою в будівельній галузі. В той же час економічна циклічність істотно впливає і на ендогенні фактори функціонування будівельного підприємства, які у свою чергу слугують основою для реалізації превентивних стратегій у періоди економічного зростання (коли

формується фінансові резерви, модернізується виробнича база, розвивається персонал, впроваджуються цифрові системи) та є основою для ухвалення антикризових управлінських рішень на фазах рецесії та депресії. Важливо підкреслити, що роль різних груп ендогенних факторів у забезпеченні економічної безпеки будівельного підприємства має нелінійний характер залежно від фази циклу: фінансова гнучкість є критичною в період рецесії, виробничі потужності – у фазі підйому, інноваційно-адаптивні фактори – на перехідних етапах між фазами, а кадрова стабільність та проектний менеджмент – протягом усього циклу. Це означає, що стратегія управління економічною безпекою не може бути статичною – вона має передбачати динамічну реконфігурацію пріоритетів розвитку ендогенних факторів відповідно до прогнозованої фази економічного циклу.

Підприємства, які розуміють циклічну логіку впливу ендогенних факторів, отримують можливість не просто реагувати на зміни зовнішнього середовища, а формувати проактивну стратегію економічної безпеки, що перетворює циклічність із загрози на інструмент стратегічного розвитку. Це стане підґрунтям для створення ефективного механізму формування економічної безпеки будівельних підприємств, який дозволить в періоди економічного спаду не тільки завершити розпочаті інвестиційно-будівельні проекти в умовах різкого падіння надходжень та зростання витрат, але й зберегти фінансову стійкість та наростити виробничий потенціал, а в період економічного підйому максимально повно використовувати свій потенціал, одночасно готуючись до проходження наступної циклічної кризи.

Список використаних джерел

1. Ielienkova O., Moholivets A., Loktionova Y. Measurement of the level of economic security of enterprises by the indicator of the attractiveness for hostile takeovers. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2021. Vol. 7, № 5. P. 29–40. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2021-7-5-29-40>.
2. Беленкова О. Ю., Мацапура О. В. Рівень економічної безпеки будівельних підприємств за інтегральним показником оцінки можливості рейдерського захоплення. Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин. 2012. № 28. С. 33–41.
3. Стеценко С. П. Економічна безпека: сутність і структура. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 24. С. 104–106.
4. Стеценко С. П. Управління системою економічної безпеки регіонів України в умовах розвитку інтеграційних процесів: науково-практичний аспект : монографія. Київ, 2013. 230 с.
5. Hoyko A., Tsyfra T., Besieda M. et al. Strategic directions for strengthening economic security and developing competitive advantages of construction companies. *Ways to Improve Construction Efficiency*. 2024. Vol.

3, № 53. Р. 349–359. DOI: [https://doi.org/10.32347/2707-501x.2024.53\(3\).349-359](https://doi.org/10.32347/2707-501x.2024.53(3).349-359).

6. Измайлова К. В., Боліла Н. В. Моделі прогнозування втрати фінансової стійкості як складова системи економічної безпеки підприємних будівельних підприємств. Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин. 2018. № 38. С. 225–233.

7. Боліла Н. В., Гусарова Л. В. Класифікація та систематизація загроз економічній безпеці будівельних підприємств. Шляхи підвищення ефективності будівництва. 2019. № 40. С. 40–45.

8. Молодід О. О. Характеристика загроз економічної безпеки будівельного підприємства. Будівельне виробництво. 2012. № 54. С. 60–64.

9. Єпіфанова І. Ю., Джеджула В. В., Шевчук Є. Г. Фактори впливу на процес управління економічною безпекою підприємств в умовах військового стану. Innovation and Sustainability. 2023. № 2. С. 120–125. DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2023.2.120.125>.

10. Коба О. Економічна безпека будівельної галузі в умовах викликів і загроз воєнного стану. Економіка та суспільство. 2022. № 42. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-9>.

11. Кочегаров С. Інституційна спроможність будівельних ММСП у забезпеченні економічної безпеки в умовах повоєнного відновлення. Київський економічний науковий журнал. 2025. № 9. С. 135–142. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2025-9-18>.

12. Корбут С. Особливості діяльності будівельних підприємств в контексті забезпечення економічної безпеки. Development Service Industry Management. 2025. № 2. С. 95–105. DOI: [https://doi.org/10.31891/dsim-2025-10\(13\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2025-10(13)).

13. Демиденко С., Демиденко В. Оцінка факторів впливу на результати діяльності підприємств будівельної галузі України. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. 2021. Vol. 2, № 37. Р. 142–150. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcapter.v2i37.229947>.

14. Барташевська Ю. М. Економічна безпека підприємства: фактори впливу та шляхи забезпечення. Економіка і суспільство. 2016. Вип. 7. С. 189–194.

15. Васюткіна Н., Ваташук В. Фактори впливу на формування системи економічної безпеки підприємства в умовах динамічності конкурентного середовища. Економіка та суспільство. 2024. № 68. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-39>.

16. Насруллаєв Р. Вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на рівень економічної безпеки підприємства. Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences. 2025. Vol. 344, № 4. Р. 534–539. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-344-4-75>.

17. Палагіцький В., Казьмін О., Кошовий Б., Шокотько О., Сисько О. Економічна безпека та стратегічна стійкість будівельних підприємств в умовах циклічних коливань. Шляхи підвищення ефективності будівництва.

2023. Т. 3, № 52. С. 170–178. DOI: [https://doi.org/10.32347/2707-501x.2023.52\(3\).170-178](https://doi.org/10.32347/2707-501x.2023.52(3).170-178).

18. Шандрівська О. Є., Мрочко О. Ю. Дослідження ринку нерухомості України в умовах економічної нестабільності. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління». 2025. Т. 9, № 1. С. 112. DOI: <https://doi.org/10.23939/semi2025.01>.

19. Arhinful R., Amin H., Mensah L., Gyamfi B., Obeng H. Determining an optimal capital structure and its impact on financial performance. Insight from the firms listed on the New York Stock Exchange. Cogent Economics & Finance. 2025. Vol. 13, № 1. DOI: <https://doi.org/10.1080/23322039.2025.2571401>.

20. Bal H. Determinants of Capital Structure in the Construction Companies across Europe and Central Asia Region. Proceedings of International Conference of Eurasian Economics 2020. Baku, 2020. P. 23–28. DOI: <https://doi.org/10.36880/C12.02465>.

21. В Україні відчутний гострий кадровий голод: кого не вистачає. Business.ua Економіка та фінанси. URL: <https://businessua.com/roboita/103237v-ukraini-vidchutnii-gostrii-kadrovii-golod-kogo-ne-vistachae.html> (дата звернення: 28.11.2025).

22. Звіт про фінансову стабільність. Національний банк України. 2019. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2019-H2.pdf (дата звернення: 28.11.2025).

23. Облікова ставка НБУ. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/nbu/refinance> (дата звернення: 28.11.2025).

24. Витрати на шляхи та дороги в Україні: скільки та коли. Finance.ua. URL: <https://finance.ua/ua/goodtoknow/vytraty-na-shliakhy-ta-dorohy-v-ukraini-skilky-ta-koly> (дата звернення: 28.11.2025).

Viktor Palagitsky, Andriy Skrypnyk, Olga Skrypnyk

The influence of economic cyclicality on the formation of economic security of construction enterprises

The article examines the economic security of construction enterprises in the context of economic cyclicality. Although economic security has been widely studied in economic theory, its adaptation to the specific characteristics of the construction sector and to modern macroeconomic and geopolitical challenges remains insufficiently systematized. The purpose of the study is to identify key exogenous and endogenous factors that influence a construction enterprise and determine their role in ensuring its economic security at different phases of the economic cycle Kitchin.

The study is based on the integration of systemic and process approaches. Within the systemic framework, economic security is considered as a dynamic, hierarchically structured system of interconnected subsystems (financial, production, personnel, innovation, etc.), the balanced interaction of which

ensures the stability of the enterprise. The process approach emphasizes managerial and organizational measures aimed at protecting the interests of the enterprise from internal and external threats at different phases of the economic cycle Kitchin. The combination of these approaches provides a comprehensive methodological framework for analyzing security in cyclical conditions.

The construction industry is characterized as a highly pro-cyclical sector, sensitive to fluctuations in investment demand, interest rates, inflation, exchange rate volatility, and government regulatory policies. Its long investment cycle and high capital intensity increase vulnerability to macroeconomic shocks. During economic growth, expanded access to credit and increased demand stimulate development; during recessions, reduced investment, liquidity shortages, and payment delays weaken financial stability. War-related and geopolitical factors further increase risks and uncertainty.

The article substantiates the classification of economic security factors into exogenous (macroeconomic, institutional, industry, geopolitical) and endogenous (internal resources and management decisions). Particular attention is paid to financial and economic, production and technological, project and management, personnel and innovation and organizational factors as key determinants of the economic security of a construction enterprise.

The matrix linking endogenous factors with the phases of the economic cycle demonstrates the nonlinear and asymmetric impact of cyclicity. Financial flexibility is critically important during recessions; production capacity is crucial during expansion; innovative adaptability becomes important during transitional phases. The study concludes that effective countercyclical management, the formation of reserves during growth and the use of accumulated potential during recessions, are fundamental for ensuring a high level of economic security of construction enterprises.

Keywords: economic security, construction enterprises, economic cyclicity, exogenous factors of enterprise functioning, endogenous factors of enterprise functioning, countercyclical management.